

Uloga i značaj u razvoju privrede RS i BiH kroz poslovanje malih i srednjih preduzeća

Dušan Kovačević

prof. dr sc. marketinga na NUBL-u u Banja Luci i Visokoj školi "PRIMUS" Gradiška, Kozarska Dubica, Bosna i Hercegovina, dr. sc. kovacevicdusan@gmail.com

Sažetak: Mala i srednja preduzeća imaju poseban značaj u tranzicijskim zemljama kao što je Republika Srpska i BiH. Na ovaj sektor otpada najveći broj preduzeća kako u EU i u Republici Srpskoj i BiH i upravo je on okosnica pokretanja razvoja privrede. Mala i srednja preduzeća predstavljaju kičmu razvoja u najvećem broju zemalja, ali je u Republika Srpska i BiH njegov razvoj, nažalost, veoma ograničen. Upravo je ovaj sektor jedan od ključnih generatora razvoja i ekonomskog rasta zemlje. Značaj malih i srednjih preduzeća u ekonomijama u tranziciji kao što je Republika Srpska i BiH koja ima slab ekonomski rast i visoku stopu nezaposlenosti još je veći. Jedan od kriterija koje BiH mora ispuniti kako bi postala članica EU jeste i funkcionalna tržišna ekonomija i privredni kapaciteti koji su sposobni da se izbore sa konkurencijom i uslovima koji vladaju na tržištu EU. Napredak u ispunjavanju ovog kriterija upravo se može ostvariti razvojem malih i srednjih preduzeća.

Jasno je da Evropska unija ima za cilj stvaranje najkonkurentnije i najdinamičnije privrede na svijetu koja će biti utemeljena na znanju, sposobna za održiv razvoj, za otvaranje kvalitetnijih radnih mjesta, te jačanju socijalne kohezije.

Itekako svjesni smo činjenice da su mala i srednja preduzeća pokretači inovacija i novih tehnologija, izvor novog zaposlenja i nosilac prekograničnih veza osnova razvoja ekonomije a samim time i razvoja BiH. S obzirom na probleme razvoja RS i BiH osnovna hipoteza za razvoja morati će se tražiti kroz razvoj malih i srednjih preduzeća.

Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća u RS i BiH koji će se tržištu nuditi kroz kvalitetne domaće proizvode u velikoj mjeri će utjecati na povećanje stepena potrošnje za istim, povećanjem svijesti građana o kupovini domaćih proizvoda, te će pozitivno utjecati i na kretanje stope nezaposlenosti u RS i BiH. kao i na konkurentnost naše zemlje u uslovima globalnog poslovanja.

Ključne riječi: mala i srednja preduzeća, razvoj sektora malih i srednjih preduzeća, ključni faktori, ekonomija.

Primljen / Received: 24. januar 2016. / January 24, 2016

Prihvaćen / Accepted: 11. februar 2016. / February 11, 2016

UVOD

Nastanak individualnih preduzetništva jedan je od najznačajnijih trendova u razvoju svjetske ekonomije. Brojni preduzetnici realizuju svoje snove stvarajući i upravljajući vlastitim poslovanjem.

Poslovanje kroz srednja i mala preduzeća uvela su mnogobrojne nove proizvode i usluge, stvorila su nove tehnologije, kreirala nova radna mjesta, otvorila su mnoga inostrana tržišta i omogućila svojim osnivačima i vlasnicima priliku da rade ono u čemu su najbolji i u čemu imaju najviše zadovoljstva.

Analizom prijašnjeg stanja i privredni-vanja možemo konstatovati da prije od trideset godina velike kompanije imale su zbog svoje snažne hijerarhijske strukture, urođene organizacije, razvijenih upravlja-čćkih odnosa i vještina, najveće konkuren-tenke prednosti na tržištu. Danas mala i

srednja preduzeća sa stalnim mogućnostima za promjene, lakšim ulaskom i izlaskom s tržišta, brže i lakše iskorištavaju tržišne prilike jer se sve više mogu koristiti modernim tehnologijama u brzom uvođenju proizvodnje proizvoda i usluga (u razdoblju od čak nekoliko sedmica ili mjeseci) dok istodobno velike kompanije trebaju i više od godinu dana i znatno veće resurse za ostvarivanje istih ciljeva.

VAŽNOST MALOG I SRED-NJEG PREDUZETNIŠTVA

Važnost malog i srednjeg preduzetništva može se najbolje vidjeti iz podataka o udjelu malog i srednjeg preduzetništva u ukupnom broju preduzeća određenoga nacionalnog privređivanja.

Danas su veoma zastupljena mišljenja da je preduzetništvo, tj. mala i srednja preduzeća osnovni i najvažniji faktor rješenja brojnih problema u osiguranju uspješnog

privrednog razvoja. Ovde je svakako, važno napomenuti i činjenicu da najveći dio preduzeća u RS i BiH čine upravo mala i srednja preduzeća. Znači prema tome postoji izuzetno jaka veza između razvoja i rasta malih i srednjih preduzeća s jedne, te potraživanje za domaćim proizvodima tj, povećanju stepena potrošačkog etnocentrizma s druge strane, što za posledicu ima smanjenje spoljno -trgovinskog deficit i napredak RS i BiH na putu ka EU.

Neophodno je u narednom periodu razviti što bolji sistem podrške sektoru malih i srednjih preduzeća, jer upravo ovaj sektor ima najvažniju ulogu u ukupnom ekonomskom napretku RS i BoH.

Mjere koje bi država trebala poduzeti u nekom narednom vremenskom periodu su sledeće:

- Formulirati konkretnu i jasnu, preciznu politiku podsticaja razvoja ovog sektora, na način da se pronađu odgovarajuća zakonska i institucio-nalna rješenja, uspostavljanjem od-govarajućih poreskih normativa i procedura, kao i razvojem programa edukacije zaposlenih.

ZNAČAJ SREDNJIH I MALIH PREDUZEĆA

Značaj malih i srednjih preduzeća u evropskoj privredi može se sagledati kroz podatak da ukupan broj malih preduzeća (oko 19 miliona) čini 98, 80% od ukupnog broja preduzeća a od njih je 17, 8 miliona (92, 30%) mikro veličine (sa brojem zaposlenih manjim od 10).

Sektor u koji ubrajamo mikro, mala i srednja preduzeća čini glavni oslonac naše ekonomije u RS i BiH, jer doprinosi stvaranju preko 67% BDP-a a i stvaranju značajnog broja novih radnih mjesta. Ističemo ipak, nema posebne strategije ili institucije za ovaj sektor na državnim nivoima . Institucionalni okvir za razvoj preduzeća i podršku sektoru malih i srednjih preduzeća u RS i BiH je dosta slab i nerazvijen, ako se uspoređi sa međunarod-nim pozitivnim praksama, kao i sa instituci-onalnim okvirom razvijenim od strane drugih evropskih zemalja RS i BiH se nalazi u fazi reforme legislativne u oblasti ekonomije.

Osnovni je cilj ove reforme stvaranje povoljnog okruženja za poslovanje. Tempo reforme u oblasti sektora malih i srednjih preduzeća poprilično je ograničen i usporen problemima složene administracije, neadekvatnim propisima na raznim nivoima vlasti i realnom slabom koordinacijom. Povoljna okolnost je prihvatanje *evropske povelje o malim i srednjim preduzećima* kao osnovnog dokumenta za kreiranje politike i provođenje reformi u ovoj oblasti.

Mala i srednja preduzeća predstavljaju značajnu podršku privrednom poslovanju. U tranzicijskim zemljama igraju još značajniju ulogu jer se zbog problema prelaska iz socijalističkog u kapitalistički društveno-ekonomski sistem, pri čemu je došlo do raspada velikih poslovnih subjekata, a želje i potrebe pojedinaca da samostalno razvijaju svoja mala i srednja preduzeća, kao što smo vidjeli iz prethodnog izlaganja, što znači postaju sve važnija snaga privrednog razvoja.

PREDNOSTI MALIH I SRED-NJIH PREDUZEĆA

Među izrazitim prednostima malih i srednjih preduzeća mogu se istaknuti sledeće prednosti a to su:

- stopa zapošljavanja veća je nego kod velikih preduzeća,
- imaju višu stopu povrata od investicija nego velika preduzeća,
- u stanju su brzo primijeniti inovacije,
- svoje proizvode isporučuju velikim preduzećima uz najniže cijene, i
- lakši je pristup zaposlenja žena.

Ostale koristi koja mala i srednja preduzeća mogu pružiti su:

- prilika da se kreira vlastita sudbina,
- prilika da se stvori nešto novo i različito od drugih,
- prilika da se ostvari finansijska korist i profit, i
- prilika da se ostvari ono što nam čini životno zadovoljstvo.

Kuratko i Hodgetts smatraju da poslovnom uspjehu malih i srednjih preduzeća pridonose četiri faktora a to su:

- **Prvi faktor:** Prisutnost tržišnih prilika, opravdano je pretpostaviti da postoje klijenti na tržištu koji žele kupiti robu i usluge koje preduzeće nudi. Jedan od najvažnijih faktora pri uspjehu bilo kog malog ili srednjeg preduzeća jeste postojanje realne poslovne prilike. No nije dovoljno samo postojanje prilike nego je važniji način na koji će se ona iskoristiti ili ugrabiti.
- **Drugi faktor:** Je sposobnost upravljanja, sposobnost vlasnika – menadžera uspješnog i pravog dodjeljivanja rijetkih resursa pitanje je njegovih upravljačkih sposobnosti. Istraživači poput Rwigema, Ventera, Elmuta i Kathawela kao najčešći razlog za neuspjeh malog preduzeća naveli su nedostatak upravljačke sposobnosti.
- **Treći faktor:** Je adekvatan kapital i kredit. Kuratko i Hodges smatraju da što više kapitala vlasnici investiraju u preduzeće veće su šanse opstanka i obrnuto. Nadalje tvrde da banke općenito nisu sklone riziku kada vlasnici traže kredite. Ona preduzeća koja nemaju dovoljan kapital i koja se šire prebrzo, završe u ozbiljnim finansijskim poteškoćama.
- **Četvrti faktor:** Je postojanje modernih poslovnih metoda. Mala preduzeća moraju nastojati da se koriste savremenim poslovnim metodama, dobrom opremom i procedurom kada su one dostupne. Korištenje modernih poslovnih metoda omogućiti će im da i dalje budu konkurentna i uspješna u odnosu na konkurente.

NEDOSTACI MALIH I SRED-NJIH PREDUZEĆA

Nedostaci malih i srednjih preduzeća sagledavaju se uglavnom kroz visok stepen neuspjeha. Tokom analiza uspjeha malih i srednjih preduzeća pokazalo se da već u prvoj godini poslovanja bankrotira gotovo 20% preduzeća, a nakon deset godina ostaje ih 25%.

Najčešće pogreške i uzroci su:

- nedostatak menadžerske stručnosti i osposobljenosti

posebno kada broj zaposlenih naraste iznad 20 radnika,

- nedostatak iskustva, nesposobnost realnog procjenjivanja situacije i predviđanja budućih odluka,
- neznanje i pogreške u kontroli i planiranju finansijskih sredstava. Posebno je važno kontrola stvaranja gotovine za osnovno funkcionisanje preduzeća (kao što su: plaćanje računa i plaćanje radnika),
- nezadovoljni ili slabi marketinški napori (u privlačenju i zadržavanju kupaca),
- nepridavanje važnosti strateškom planiranju kojim bi se procijenile snage i slabosti preduzeća, tržišne prilike, odrediti ciljno tržište te što je najvažnije, procijeniti konkurentske prednosti,
- nepovoljna lokacija za sve je vrste poslovanja izraziti nedostatak, pa tako i za malo i srednje preduzeće,
- neodgovarajuća kontrola zaliha (u smislu prekomjernog stvaranja zaliha (te povećanih troškova), ali i zbog premalih zaliha, tj. nedovoljnih količina proizvoda na tržištu,
- određene neodgovarajuće cijene, tj. neprihvatljive cijene u odnosu na ponudu, i
- nemogućnost prelaska iz pozicije malog u veće ili veliko preduzeće.

Preduzetnici najčešće znaju da su pogreške u poslovanju prirodni sastavni dio toga procesa i da se moraju i mogu izbjeći ili barem neutralizovati. Pritom je najvažnije da preduzetnici dobro poznaju svoje poslovanje, da imaju solidan poslovni plan, da efektivno upravljaju finansijskim izvorima, da razumiju finansijske planove, da nauče kako upravljati zaposlenima i napokon, kako bi zauzeli dobru i zdravu poziciju na tržištu, moraju nastojati shvatiti tržište i njegove zakonitosti.

D. Mead smatra da postoje dvije osnovne skupine malih i srednjih preduzeća.

Osnivanje prve skupine potaknuto je faktorima na strani ponude, dok drugu skupinu čine preduzeća čije je osnivanje potaknuto faktorima na strani potražnje. Mala i srednja preduzeća osnovana pod utjecajem ponude predstavljaju osnovu za relativno nekvalitetan razvoj. Takva preduzeća posledica su neuspjela preduzeća, te privrednog privređivanja neke zemlje i javljaju se u doba recesije. Kao osnovni kriteriji za osnivanje tih preduzeća navodi se nezaposlenost, što rezultira osnivanjem velikog broja mikro preduzeća, sa samo jednim ili dvjema zaposlenim osobama.

Druga skupina malih i srednjih preduzeća čine ona koja su osnovana pod utjecajem ekspanzije potražnje. U ovakvim preduzećima zaposlenost raste zbog novih poslovnih mogućnosti i karakteriše ga razvoj u proizvodnim i dobro plaćenim sektorima u kojima dolazi do okrupnjavanja preduzeća i do uspješnog korištenja savremene tehnologije.

Povećan broj ovakvih preduzeća znak je zdravlja, vitalnosti i pravilnog razvoja privrede.

SVRHA I CILJ RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

Svrha i cilj razvoja malih i srednjih preduzeća jeste uloga pokretača cjelokupnog razvoja domaće privrede, u RS i BiH.

Da bi se ustanovila uloga svrhe, cilj razvoja malih i srednjih preduzeća (MPS). potrebno je izvršiti istraživanje uloge i značaja MPS u RS i BiH.

Istraživanjem svrhe i cilja razvoja malih i srednjih preduzeća neophodno je utvrditi ključne faktore od kojih zavisi razvoj malih i srednjih preduzeća u RS i BiH kao pokretača cjelokupnog razvoja domaće privrede, te ustanoviti pozitivnu korelaciju između razvoja malih i srednjih preduzeća s jedne i razvoja i povećanja potražnje za domaćim proizvodom s druge strane, kao i identificirati nedostatke i odstupanja među-narodno postavljenih standard i realnosti sektora MPS u RS i BiH, analizirati iste i utvrditi koji su prioriteti kojima će se riješiti postavljena problema.

Osnovni je cilj, takođe otkriti faktore koji određuju njihove aktivnosti u RS i BiH, te identifikovati prilike, prijetnje koje mogu povećati, smanjiti nivo preduzetničke aktivnosti. S ciljem rješavanja osnovnog problema istraživanja, realizacije predmeta istraživanja, kao i dokazivanja postavljene osnovne hipoteze (razvoja malih i srednjih preduzeća), te ostvarenja zacrtanih ciljeva istraživanja, neophodno je pronaći i ponuditi odgovor na sledeća pitanja:

- Šta je to malo i srednje preduzeće i koje su njegove osnovne karakteristike?
- U čemu se ogleda značaj sektora malih i srednjih preduzeća za privredu zemlje?
- Otkriti faktore koji određuju nivo preduzetničke aktivnosti u RS i BiH, te identifikovati prilike, prijetnje koje mogu povećati, smanjiti nivo preduzetničke aktivnosti?
- Kakva veza postoji između sektora malih i srednjih preduzeća i stepena etnocentrizma potrošača?
- Koji faktori utiču na povećanje potražnje za domaćim proizvodima i šta je to potrošački etnocentrizam te kako se on odražava na razvoj cjelokupne privrede?
- Kako povećati svijest u RS i BiH potrošača o značaju kupovine domaćeg proizvoda?
- Koji su osnovni problemi i prepreke s kojima se susreću mala i srednja preduzeća u RS i BiH?
- Kako razvoj malih i srednjih preduzeća može povećati stopu zaposlenosti u zemlji?
- Kakva veza postoji između razvoja malih i srednjih preduzeća i konkurentnosti u RS i BiH u uslovima globalne ekonomije?
- Kakva je postojeća struktura malih i srednjih preduzeća u RS i BiH?
- U kakvom okruženju posluju mala i srednja preduzeća u RS i BiH?
- Koje su osnovne zakonske regulative koje regulišu poslovanje sektora malih i srednjih preduzeća u RS, BiH i EU?

- Koje su neophodne mjere za razvoj postojećih i poboljšanje uslova za razvoj novih malih i srednjih preduzeća u RS i BiH?
- Neophodni instrumenti podrške i poticanje mjere za poboljšanje razvoja?
- Značaj upravljanja ljudskim resursima u malim i srednjim preduzećima?
- Prioriteti razvoja sektora malih i srednjih preduzeća i neophodne mjere?

MARKETINŠKA KONCEPCIJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA

Marketinška koncepcija razvoja malih i srednjih preduzeća mora biti obrazložena sledećim osnovama:

- marketinški koncept za mala i srednja preduzeća,
- istraživanje tržišta u malim i srednjim preduzećima,
- proizvodi i usluge u malim i srednjim preduzećima, te proces donošenja odluka o kupovini,
- kako doći do potrošača i informacija o datim proizvodima,
- upravljanje promocijom i promotivnim miksom,
- primjena marketinga u malim i srednjim preduzećima, i
- marketinški plan za mala i srednja preduzeća.

Marketinški koncept kao što je navedeno neophodno je primjeniti s osnova različite tržišne, društvene, ekonomske i tehnološke promjene u svijetu, kreiranju visoko konkurentno i dinamičko poslovno okruženje, koje se sve brže mijenja i postaje sve teže za predviđanje. U ovom vrtlogu brzih promjena, potrošači su postali informirani a samim time i moćniji. Da bi se na najbolji način izborili za potrošače, preduzeća nastoje brzo odgovoriti na nastale prilike i probleme proizašle iz ovakvog okruženja, težeći ostvarenju konkurentne prednosti kroz kvalitetniju ponudu i niže troškove poslovanja.

ZAKLJUČAK

Mala i srednja preduzeća imaju vrlo značajnu ulogu u privredi RS i BiH. Ona zapošljavaju približno 34% svih zaposlenih. Po broju su to najzastupljenija preduzeća. Od ukupno svih preduzeća mala i srednja preduzeća čine blizu 94%, a stvaraju približno 32% ukupnih prihoda.

Mala i srednja preduzeća predstavljaju značajnu podršku svakoj privredi. U tranzicijskim zemljama imaju još značajniju ulogu jer se zbog problema prelaska iz socijalističkog u kapitalistički društveno-ekonomski sistem, pri čemu je došlo do raspada velikih poslovnih subjekata. a i želje i potrebe pojedinaca da samostalno razvijaju svoja preduzeća, malo i srednje preduzeće razvija se i postaje sve važnija snaga privrede.

Među izrazitim prednostima malih i srednjih preduzeća može se istaknuti sledeće:

- stopa zapošljavanja veća je nego kod velikih preduzeća,
- imaju višu stopu povrata od investicija nego velika pre-

duzeća,

- u stanju su brzo primijeniti inovacije,
- svoje proizvode isporučuju velikim preduzećima uz najniže cijene,
- stvaraju nova radna mjesta, i
- lakši je pristup zaposlenja žena.

Ostale koristi koje mala i srednja preduzeća mogu pružiti su:

- prilika da se kreira vlastita sudbina,
- prilika da se stvori nešto novo i različito od drugih,
- prilika da se ostvari finansijska korist i profit, i
- prilika da se ostvari ono što nam čini životno zadovoljstvo.

Mala i srednja preduzeća pokazala su i određene nedostatke:

- Najveći među njima je visok stepen neuspjeha.

Temeljnomo analizom praćenja razvoja malih i srednjih preduzeća pokazalo se da već u prvoj godini poslovanja bankrotira gotovo 21% preduzeća, a nakon deset godina ostaje ih da rade oko 28%.

Najčešće pogreške i uzroci tome su:

- nedostatak menadžerske stručnosti i osposobljenosti posebno kada broj zaposlenih naraste iznad 20 radnika,
- nedostatak iskustva, nesposobnost realnog procjenjivanja situacije i predviđanja budućih odluka,
- neznanje i pogreške u kontroli i planiranju finansijskih sredstava. Posebno je važno kontrola stvaranja gotovine za osnovno funkcionisanje preduzeća (kao što su: plaćanje računa i plaćanje radnika),
- nedovoljni ili slabi marketinški naponi (u privlačenju i zadržavanju kupaca),
- nepridavanje važnosti strateškom planiranju kojim bi se procijenile snage i slabosti preduzeća, tržišne prilike, odrediti ciljno tržište te što je najvažnije, procijeniti konkurentne prednosti,
- nepovoljna lokacija za sve je vrste poslovanja izraziti nedostatak, pa tako i za malo i srednje preduzeće,
- neodgovarajuća kontrola zaliha u smislu prekomjernog stvaranja zaliha (te povećanih troškova), ali i zbog premalih zaliha, tj. nedovoljnih količina proizvoda na tržištu,
- određene neodgovarajuće cijene, tj. neprihvatljive cijene u odnosu na ponudu, i
- nemogućnost prelaska iz pozicije malog u veće ili veliko preduzeće.

Ovde moramo istaći da pojava preduzeća veže se uz preduzetnika, a osnovu preduzeća čini preduzetništvo.

Bez preduzetništva nema preduzeća !

LITERATURA:

- Bešić, C., Bogetić, S. (2006). *Mala i srednja preduzeća i poslovna izvrsnost*, X međunarodni simpozijum (Promjene u organizaciji i menadžmentu – izazovi evropskih integracija, Symorg 2006, Zlatibor, 7/10 Jun 2006).

- DIBB, S ET, AT. (1995). *Marketing*, Zagreb: Mate.
- Džafić, Z. (2003). *Uloga malih i srednjih preduzeća u razvoju zemalja u tranziciji*, Preporof, Tuzla BKZ br. 9.
- FIMA, Zagreb, 2007.
- Global Entrepreneurship Monitor. (2004). Executive Report (Babson Park MA Babson College, Kansas City, Mo: Ewing Marson Kauffman Foundation and London, London Business School, 2005).
- Izveštće o implementaciji povelje za mala i srednja preduzeća u BiH, juli 2005, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.
- Kuratko, D. F i R. M. Hodgetts: op cit pod 5 st. 315.
- Observatory of European SME-s – SME-s in Europe, European Commission str. 70-77.
- Renko, N. (2010). *Marketing malih i srednjih preduzeća*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Stangl, S., Zimanjiv, G. (2006). *Menadžment ljudskih resursa*, II izdanja, Univezitet u Novom Sadu, Subotica: Ekonomski fakultet.
- Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.
- Šta čini Hrvatsku poduzetničkom zemljom? GEM 2006, CEPOR Zagreb 2007.

Role and Importance in the Development of Economy of the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina Through Business Operations of Small and Medium-Sized Enterprises

Dušan Kovačević

Professor of Marketing, PhD, at the Independent University of Banja Luka in Banja Luka and at the "PRIMUS" College Gradiška, Kozarska Dubica, Bosnia and Herzegovina, dr. sc. kovacevicdusan@gmail.com

Abstract: Small and medium-sized enterprises have special importance in countries in transition such as the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina. The largest number of enterprises both in the EU and in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina fall under this sector and it is precisely this sector that forms an axis for initiating economic development. Small and medium sized enterprises represent the backbone of development in the majority of countries, however, in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina its development is, unfortunately, very much restricted. It is specifically this sector that is one of the key generators of a country's development and economic growth. The importance of small and medium-sized enterprises in transition economies such as the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, with poor economic growth and high unemployment rate, is even bigger. One of the criteria Bosnia and Herzegovina must fulfil in order to become a member of the EU also includes functional market economy and economic capacities capable of coping with the competition and the conditions that reign in the EU market. Progress in fulfilling this criterion can be achieved specifically through the development of small and medium-sized enterprises.

It is clear that the European Union has as its goal to create the most competitive and dynamic economy in the world that will be based on knowledge, will be capable of sustainable development, of creating better quality jobs and of strengthening social cohesion.

We are very much aware of the fact that small and medium-sized enterprises are the triggers of innovations and new technologies, source of new jobs and that they play the lead role in cross-border connections, a basis of economic development and at the same time of the development of Bosnia and Herzegovina. Having regard to the problems of development of the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, the main hypothesis for development will have to be sought through the development of small and medium-sized enterprises.

The development of small and medium-sized enterprises in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina that will be offered at the market through good quality domestic products will influence to a large extent the increase of level of their consumption, by raising citizens' awareness about purchasing domestic products, and will have positive effects on fluctuations of unemployment rate in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, just like on our country's competitiveness in global business conditions.

Keywords: small and medium-sized enterprises, development of small and medium sized enterprises, key factors, economy.